

ἩΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ΙΑ'

Συνδρομή ἑτησία Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20. — Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἑτήσια. — Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὀδὸς Ἀγγέλου 9.

14 Νοεμβρίου 1882

ΜΙΑ ΗΜΕΡΑ ΕΝ ΛΑΥΡΕΙΩΙ

Μεταβὰς πρὸ τινων ἡμερῶν εἰς Λαύρειον, ὅπως ἴδω τὰς ἐκεῖ μεταλλουργικὰς ἐργασίας, περιεργείας χάριν, καὶ παραμείνας αὐτόθι μίαν μόνην ἡμέραν, ὡς ἀπλοῦς ἄγνωστος θεατῆς, δὲν ἐνόμισα ἄπο σκοποῦ νὰ καταγράψω τὰς ἐντυπώσεις μου περὶ τόπου, ἔνθα μετὰ ἐρημίαν αἰῶνων δλοκλήρων ἐκτίσθη πολίχνη παραλία, καὶ διεχύθη ἀμαμαία ζωὴ μεταλλουργικῆς βιομηχανίας.

Α'

Ὀδὸς ἀπὸ Ἀθηνῶν εἰς Λαύρειον. Κατάστασις αὐτῆς. Σταθμοί. — Χωρία Μαρκόπουλον καὶ Κερατέα. —

Ἡ μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Λαυρείου συγκοινωνία τελεῖται ἀτάκτως μὲν διὰ θαλάσσης, τακτικώτατα δὲ διὰ ξηρᾶς, καθ' ἑκάστην, διὰ λεωφορείων διανυόντων τὴν ὁδὸν, μήκους 60 χιλιομέτρων, εἰς 7 ὥρας, εἰς ἃς συνυπολογιστέος καὶ ὁ χρόνος τῶν ἐν τῷ μεταξὺ σταθμῶν, καὶ δὴ τοῦ ἐν χωρίῳ Μαρκοπούλου, ἔνθα ἀλλάσσονται οἱ ἵπποι καὶ γευματίζουσιν οἱ ὁδοιπόροι.

Ἡ ὁδὸς ἐν ὅλῳ εἶνε ὀπωποῦν καλή, θὰ ἦτο δὲ καλλιωτέρα, ἂν ἐλαμβάνετο καὶ ἄμεσος φροντὶς πρὸς ἐπισκευὴν τῶν φθειρομένων ἐκάστοτε μερῶν, καὶ πλήρωσιν τῶν πολλαχοῦ βόθρων, εἰς οὓς οἱ τροχοὶ τῶν ἀμαξῶν ἐμπίπτοντες προξενοῦσιν εἰς τοὺς ἀμαξεύοντας, τοὺς ἀμερίμνως περιεργαζομένους τὰ πέριξ, αἰφνιδίους κλονισμοὺς, ἱκανοὺς νὰ διαταράξωσι τὸν ἐγκέφαλον καὶ τὰ ἐντόσθια καὶ τοῦ μᾶλλον περὶ τὰ τοιαῦτα ἐσκληραγωγημένου παιδιόθεν καρραγωγέως.

Ἡ ἀπὸ Ἀθηνῶν ἀρχὴ τῆς ὁδοῦ συμπίπτει τῇ ἀγούσῃ εἰς Κηφισίαν, μικρὸν δὲ πέραν τῶν Ἀμπελοκήπων διαχωρίζεται καὶ φέρεται ΒΑΑ. ἀνωφερῆς μέχρι τῆς θέσεως τοῦ Σταυροῦ, ἔνθα δ' Ὑμητὸς τερματίζεται πρὸς Β. Ἐντεῦθεν, κάμπτουςα εὐθὺ πρὸς Ν., ψαύει ἐπὶ μικρὸν τὰς Ἀν. ὑπωρείας τοῦ Ὑμηττοῦ, εἶτα δὲ φέρεται ΜΑ. μέχρι Λαυρείου, διερχομένη τὰ χωρία Μαρκόπουλον καὶ Κερατέαν.

Ἐν γένει ἡ πορεία, μὴ πνέοντος ἀνέμου σφοδρου, ἐγείροντος νέφη κονιοστοῦ, ἀποτυπλοῦντος καὶ ἵππους καὶ ἀνθρώπους, δὲν εἶνε ὀχληρὰ, οὐδὲ μονότονος. Ἐντεῦθεν τοῦ Σταυροῦ ἐκτείνεται ἐν

ἀριστερᾷ ἡ τερπνὴ σκηνογραφία τῶν χλοερῶν πεδιάδων τοῦ Χαλανδρίου καὶ Κηφισίας, εἰς τὰ πέρατα τῶν ὁποίων ἐκατέρωθεν ὑψοῦνται τὰ ὄρη τῆς Πάρνηθος καὶ τοῦ μαρμαροφόρου Πεντελικοῦ. Πέραν δὲ τοῦ Σταυροῦ διανοίγεται ἡ πεδιάς τῶν Μεσογαίας τῆς Ἀττικῆς, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ ὁδὸς διέρχεται ἐν ἀρχῇ μὲν δρυμοὺς πευκῶν, εἶτα δὲ ἐλαιῶνας, ἀμπελώννας καὶ σιτοφόρους ἀγρούς. Βλέπει δὲ τις ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ πλὴν τῶν χωρίων Μαρκοπούλου καὶ Κερατέας, ἅτινα διέρχεται ἡ ὁδὸς, μακρόθεν ἐν δεξιᾷ μὲν τὰ χωρία Λιόπεσι, Κορωπὴ, καὶ Καλύβια τοῦ Κουβαρά, ἐν ἀριστερᾷ δὲ τὰ Σπάτα, καὶ τὸν Κουβαρᾶ.

Ἄς μὴ παραλίπω δὲ νὰ προσθέσω ὅτι, ὅπως ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ἀθροαὶ ἐπέρχονται ἐκ τῆς θέας τῶν τόπων εἰς τὸν ὁδοιπόρον ἱστορικαὶ ἀναμνήσεις ἀρχαίων ὀνομάτων δήμων, καὶ ὀρέων, καὶ ποταμῶν, καὶ πατρίδων ἐπιφανῶν τῆς ἀρχαιότητος ἀνδρῶν, καὶ χρόνων ἀκμῆς καὶ παρακμῆς τῆς Ἑλλάδος, γεννώσαι λυπηρόν τι καὶ δύσθυμον αἰσθημα ἀντιβαλλόμενα πρὸς τὴν σημερινὴν ὄψιν, τὴν λειψανδρείαν, τὴν πτωχίαν, καὶ τὴν ἡμιπεπολιτισμένην κατάστασιν, ἐν ἣ διατελεῖ οὐσα ἡ Μεσόγαια.

Καθ' ὅλην τὴν ὁδὸν, πλὴν τῶν γεφυρῶν, ἔχνη τέχνης καὶ ἐργασίας σημερινῆς, ἐμφανιούσης πολιτισμῶν, καὶ πρόδοον, καὶ κοινωνικὴν ἀνάπτυξιν, σποραδικῶς ἀπαντῶσιν. Ἄν ἐξαίρεσῃ τις τὴν πόρρωθεν φαινομένην ἔπαυλιν τοῦ Θεοφιλάτου, ἧτις ἐλκύει τὸ ὄμμα, καὶ τὴν ἐρώτησιν τοῦ ὁδοιπόρου, καὶ δύο ἢ τρεῖς οἰκίας μεμονωμένας ἐν μέσῳ ἀμπελώνων εὐπόρων ἰδιοκτητῶν τῶν Ἀθηνῶν, δὲν ἀπαντᾷ ἡ δρυμοὺς ἡμικαύστους, ὑπωρείας γυμνάς ὀρέων καὶ λόφων, καὶ ὑπαίθρους ἀγρούς, ποῦ καὶ ποῦ δὲ νεαράν ἐλαιοφυτείαν καὶ ἀμπελοφυτείαν. Μόνον ἐν σταθμῷ τοῦ Λιόπεσι παραδόξως θέλει ἰδεῖ ἀλευρομύλον ἐξ ἐνὸς μύλου, κινούμενον διὰ ἀτμομηχανῆς δυνάμεως 5 ἵππων, ἧς ἡ μικρὰ καπνοδόχος, ὡς θαυμαστικὸν σημεῖον, μόλις ὑψοῦται τῆς στέγης. Τὰ χωρία δὲ Μαρκόπουλον καὶ Κερατέα, καὶ οὐκ ὀλίγῳ περὶ τούτων, τῶν ἐν τῇ ὁδῷ, ἅτινα εἶδον, ἔχρουσι τὸν ἀκομφον ρυθμὸν τῶν ἀλθανικῶν χωρίων, ἀποτελούμενα, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ μακρῶν καὶ στενῶν οἰκιῶν ἰσογαίων, ἔχουσιν μίαν ὄψιν καὶ ἐν παράθρον, ἐν αἷς βιοῦσιν ὑπὸ τὴν αὐτὴν στέγην καὶ ἀνθρωποὺς καὶ κτήνη. Ὁμολογουμένως δὲ δὲν δύναται τις νὰ

εἶπε ὅτι ὁ πολιτισμὸς εἰσέδυσεν ἐκεῖ, ὅπου οἱ ἄνθρωποι ζῶσι μετὰ τῶν κτηνῶν, καὶ ὅπου ἡ κλίση θεωρεῖται πολυτέλεια.

Μικρὸν πέραν τῆς Κερατέας ἡ ὁδὸς εἰσέρχεται εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Λαυρεωτικῆς, ἔνθα εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τὸ ὄμμα καὶ τὴν περιόρησιν τοῦ πορευομένου νὰ ἴδῃ τὸ Λαύρειον ἐλκύνουσι χαίνοντες λάκκοι ἐπὶ τῶν ὑπαιρειῶν λόφων, σωροὶ χωμάτων μεταλλούχων, ἐργάται ἀνασκάπτοντες ἢ κοσκινίζοντες ἐκβολάδας καὶ σκωρίας, κάρρα κομίζοντα μεταλλοῦχα χρώματα, οἰκίσκοι ἐργατῶν κλ.

Μετὰ παρέλευσιν ἡμισείας ὥρας, μικρὸν πέραν τῆς ὑψηλῆς θέσεως Πλάκας, βλέπει τὸ πρῶτον μακρόθεν ὁ κατερχόμενος ἐκ τῶν ὑψηλῶν κατωφερειῶν, ἀνελισσομένης, ὡς ἐπὶ τάπητος, τὴν Μακρόνησον, τὴν θάλασσαν, τὰς οἰκίας τοῦ Λαυρείου, τὰς ὑψηλὰς καπνοδόχους, καὶ τοὺς λιμένας Ὀρεικοῦ καὶ Ἐργαστηρίου.

Ἀπὸ τῆς θέσεως Πλάκας ἡ ὁδὸς καθίσταται κατωφερεστάτη, ἐφ' ἱκανὸν διάστημα, εἶτα εἰσέρχεται εἰς μικρὰν κοιλάδα, ἀναστομουμένην εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ὀρεικοῦ, κάμπτεται τὴν νοτίαν παραλίαν τούτου, καὶ καταλήγει εἰς τὴν κεντρικὴν ὁδὸν τοῦ Λαυρείου.

B'

Ξενοδοχεῖον Λαυρείου.—Ἀφίξις ταχυδρομείου καὶ ἀνάγνωσις ἐφημερίδων.—Νυκτερινὴ ἐπίσκεψις εἰς τὸ ἐργαστήριον τῶν καμίνων.

Εἰς Λαύρειον φθάσας περὶ τὴν δύσιν ἡλίου ἐξήγησα πρῶτιστα μετὰ φίλου συνοδοιποροῦντος ξενοδοχεῖον ὕπνου, καὶ ὑπεδείχθη ἡμῖν τὸ μόνον ἐκεῖ ὑπάρχον ὑπὸ τὸ εὐοϊκὸν ὄνομα *Ξενοδοχεῖον τοῦ Ἀγγέλου*, διατηρούμενον ὑπὸ τινος Ἰταλοῦ. Ἐξεληθόντες τούτου εἶδομεν ὅτι πάντες σχεδὸν οἱ ἐν τοῖς καφενεῖσι κατήμενοι ἀνεγίνωσκον ἐφημερίδας, ἃς ἐκόμισεν ἐκείνην τὴν στιγμήν τὸ ταχυδρομεῖον, διὰ τῶν λεωφορειῶν, δι' ὧν καὶ ἡμεῖς ἤλθομεν.

Εἰς τὸ πρῶτον ἐκεῖ καφενεῖον, εἰς θ' ἐκαθίσταμεν, μὴ ὑπάρχοντος χρόνου πρὸς ἐκδρομὴν εἰς τὰ ἐργοστάσια, οὔτε ἡ παρουσία μας, ὡς ἀνθρώπων μὴ γνωστῶν ἐν Λαυρείῳ, οὔτε οἱ ἐπὶ τῆς τραπέζης κρότοι τῶν βράβδων μας, ἐνεποίησαν αἰσθησίν τινα εἰς τὸ ὑπηρετικόν· διότι καὶ ὁ καφεπώλης καὶ οἱ ὑπηρεταὶ ἦσαν ψυχῇ τε καὶ σώματι προσηλωμένοι εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἐφημερίδων. Ἐσεβάσθημεν τὴν περὶ τὰ πολιτικὰ τῶν Ἀθηναίων περιέργειάν των, μέχρις οὗ εἰς τῶν ὑπηρετῶν περατώσας τὴν ἀνάγνωσιν προσῆλθε νὰ ἐρωτήσῃ τί θέλομεν, φωνήσας γεγωνυῖα τῆ φωνῇ «δύο καρέδες καὶ νερὸ τῆς πηγῆς». Ἐκ τοῦ τελευταίου δὲ τούτου εὐθὺς ἐμάθομεν ὅτι τὸ ὕδωρ τῶν φρεάτων τοῦ Λαυρείου εἶνε ὑφάλμυρον καὶ ἀηδὲς τὴν γεῦσιν, καὶ ὅτι κομίζεται διὰ βρελλίων πόσιμον ὕδωρ ἐκ πηγῆς παρὰ τῆ θέσει Πλάκα, ἧς ἀνωτέρω ἐμνημόνευσα.

Περὶ τὴν ἐνάτην ὥραν τῆς νυκτός, καὶ μετὰ τὸ δεῖπνον ἐν ξενοδοχείῳ ἱκανῶς εὐπρεπεῖ καὶ καθαρῶ, ἐπορεύθημεν δι' εὐθείας ὁδοῦ πρὸς ἤλεκτρικὸν φῶς, λάμπον ἐφ' ὑψηλῆς καπνοδόχης· ἐπορεύθημεν δὲ μετ' ὀλίγα βήματα ἐν μικρᾷ πλατείᾳ, ἔνθα ἡ ἀποβάθρα τοῦ λιμένος, οἰκίαι τινὲς καὶ τὸ ἐργαστήριον τῶν καμίνων τῆς Ἑλληνικῆς Ἑταιρίας τῶν Μεταλλουργεῶν τοῦ Λαυρείου, εἰς τοῦ ὁποῖου τὴν αὐλὴν εἰσῆλθομεν.

Ἐνταῦθα παρέστη ἡμῖν θέαμα πρωτοφανές· οἰκοδόμημα μακρὸν καὶ μετρίου ὕψους ἔκειτο πρὸ ἡμῶν, ἀποτελούμενον ἐκ μακρᾶς σειρᾶς ἀψίδων, ὑφ' ἃς ὑπῆρχον κάμινοι, ἐκ τῶν ὁποίων ἀνεδίδετο θερμότης μεγίστη, καὶ βοή ὡσεὶ πολλῶν λεβήτων κοχλαζόντων. Ἐργάται παρὰ ταῖς καμίνους, ἐπλήρουν κάδους, οὓς ἐκύλιον ἐπὶ σιδηρῶν χειραμαξῶν, ὑγροῦ πυριφλεγούς καὶ λαμπυρίζοντος ἐν τῷ σκότει, ἐκρέοντος ἐκ τῶν καμίνων ὡς πόλτος, καὶ ἐκπέμποντος θειώδη δυσάρεστον καὶ νύσσουσαν ὀσμήν. Τοὺς κάδους δὲ τούτους πεπληρωμένους ἔσυρον ἔπειτα καὶ ἐναπέθετον εἰς τὴν αὐλὴν κατὰ σειρὰν, ὅπου μετὰ τινὰς στιγμὰς τὸ λάμπον ἐκεῖνο ὑγρὸν ἀπνηθρακοῦτο, συμπληγνύμενον εἰς μάζαν σκληρὰν μελαίνην, ἣν ἐξεκένουν ἔπειτα εἰς στερεὸν σῶμα σχήματος κωνοειδοῦς.

Τὸ θέαμα ἦτο γραφικώτατον, διότι τὸ ἐκρέον φλογερὸν, ἐρυθρωπὸν ὑγρὸν ἐφώτιζεν ὡχρῶς τὰ πέριξ καὶ τὰ πρόσωπα τῶν ἐργατῶν, φαινομένων ἐν τῷ σκότει ὡς φάσματα μαγικῆς λυχνίας.

Νέος τις ἐκ τῶν τοῦ καταστήματος ἐκεῖ παρατυχῶν, εὐγενῶς καὶ προθύμως προσελθὼν, ἐξήγησεν ἡμῖν ὅτι τὸ πύρινον ἐκεῖνο ὑγρὸν ἦτο αἰ ἐπιπλῆουσαι ἀκάθαρτοι οὐσίαι τοῦ εἰς τὸν πυθμένα τῆς καμίνου καταπίπτοντος τετήγμένου μολύβδου, ἃς δι' ὀλης τῆς ἡμέρας ἀφαιροῦσιν ἐξ ὠρισεμένης ὀπῆς, ἣν ἀνοίγουσι διὰ ξυλίνου μακροῦ κονταρίου καὶ φράσσουσι διὰ πηλοῦ. Περιέγραψεν ἡμῖν εἶτα τὴν κατασκευὴν τῶν καμίνων, ἐπέδειξε τοὺς πυρομάχους λίθους, δι' ὧν εἶνε ἐκτισμένοι, τὴν τεχνητὴν διὰ φυσητήρος ἀτμοκινήτου εἰσαγωγὴν ἀέρος δι' ὀπῶν, περὶ τὴν μέσην ζώνην τῆς κυλινδρικῆς καμίνου κειμένων, καὶ πῶς τίθενται εἰς τὰς καμίνους αἱ μεταλλοῦχοι ὑλαὶ ἀναμιξ μετὰ ἐξηνθρακωμένων λιθανθράκων, τῶν κοινῶς λεγομένων κῆν (cok). Κατόπιν λαβὼν λυχνίαν ὠδήγησεν ἡμᾶς διὰ ξυλίνης κλίμακος εἰς δευτέραν ὀροφὴν, ἄνωθεν τῶν καμίνων, ἧτις ἀπετέλει προεκτεταμένη μεγίστην πλατεῖαν, ἣν ἐφώτιζε τὸ ἤλεκτρικὸν φῶς, ὑπερ χρησιμεύει καὶ ὡς φανὸς τοῦ λιμένος.

Ἐνταῦθα, ἄλλοι πολυκριθμότεροι ἐργάται ἐργάζοντο εἰς τὴν πλήρωσιν κοφίνων ἐξ ἐκβολάδων, εἰς τὴν ἀνάμιξιν σωρῶν σκωριῶν καὶ ἐκβολάδων μετὰ ἐξηνθρακωμένων λιθανθράκων, εἰς τὴν μεταφορὰν πλίνθων ἐκ μεταλλούχου χρώματος εἰς τὰς καμίνους. Ἐμάθομεν δὲ ὅτι αἱ ἐρ-

γασίαι αὗται νυχθημερὸν ἐξἄκολουθοῦσιν ἄνευ διακοπῆς, ἐναλλασσομένων μόνον τῶν ἐργατῶν ἀνά ἐξ ὥρας.

Ἐξεληθόντες τοῦ ἐργαστηρίου τῶν καμίνων πλήρεις ἐντυπώσεων ἐκ τοῦ νυκτερινοῦ θεάματος τῶν ἐργασιῶν, ἐπεφυλάχθημεν νὰ ἐπανεέλθωμεν τὴν ἐπαύριον, ὅπως κάλλιον περιεργασθῶμεν ὑπὸ τῷ φῶς τῆς ἡμέρας τὸ ἐργαστήριον, καὶ παρασταθῶμεν εἰς τὸ θέαμα τοῦ ἀνοίγματος τῶν καμίνων πρὸς ἐκροὴν τοῦ μολύβδου, καὶ τοῦ σχηματισμοῦ αὐτοῦ εἰς χελώνας.

Ὄντως δὲ τὴν ἐπομένην λίαν πρωτὴ ἐπορεύθημεν αὐθις εἰς τὰς καμίνους, ἔνθα εἶδομεν τὸν ἀργυρίζοντα μολύβδον ἐκρέοντα εἰς λάκκους ἀφ' ἐκάστης καμίνου ἐξ ὁπῆς κειμένης εἰς τὴν κατωτάτην αὐτῶν ζώνην, τὴν ὁποίαν πρὸ τῆς ἀποψύξεως καὶ συμπύξεως ἐργάται παραλαμβάνοντες διὰ μεγάλων ἀρυτήρων ἐξεκένουν ἐπὶ τύπων κατὰ σειρὰν παρακειμένων, δι' ὧν ἐσχηματίζετο εἰς μακρὰ τεμάχια, τὰς λεγομένας χελώνας, φερούσας ἐγγεγλυμμένον τὸ ὄνομα ΕΛΛΑΣ.

Μετὰ ταῦτα διστρέξαμεν τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ ἐργαστηρίου, παρατηροῦντες τὰς λοιπὰς ἐργασίας ἃς εἶδομεν κατὰ τὴν προηγουμένην νύκτα, ἀλλ' ἤδη φωτιζομένης ὑπὸ τοῦ φωτὸς τοῦ πρωϊνοῦ ἡλίου.

Μέρος σπουδαιότατον τοῦ ἐργαστηρίου τῶν καμίνων ἀποτελεῖ ἡ ὑψιτενὴς καπνοδόχος, ἡ ἐπὶ λόφου ἀποτελοῦντος τὸ νότιον ἄκρον τοῦ λιμένος τῶν Ἐργαστηρίων κειμένη, ἧς τὸ στόμιον εὐρίσκεται εἰς ὕψος 75 μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης, καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν καμίνων 1200 μέτρων. Εἰς τὴν καπνοδόχον ταύτην, ὁρατὴν καὶ ἀπὸ τῆς θαλάσσης πᾶσι τοῖς παρακάμπτουςι τὸ Σούνιον, διοχετεύεται ὁ καπνὸς τῶν καμίνων διὰ στοᾶς ὀφιοειδοῦς, ἐχούσης ἐσωτερικὴν ἐπιφάνειαν 14,000 τετραγωνικῶν μέτρων, ἐφ' ἧς ἐπικάθεται ἐκ τοῦ καπνοῦ μολυβδοῦχος λιγνὺς περιέχουσα 30—45% μολύβδου, ἧτις ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν παραλαμβάνεται, καὶ ἀνακαμινεύεται μετ' ἄλλων ἀναμιγνυομένη ὑλῶν.

Γ'

Πλυντήριο.

Δεύτερον κατὰσθημα τῆς Ἑλληνικῆς Ἑταιρίας τῶν Μεταλλουργειῶν, εἶνε τὸ πλυντήριο μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτοῦ, ἐμβαδοῦ 12 στρεμμάτων. Ἐνταῦθα κομίζονται διὰ σιδηροδρόμου καὶ διὰ κάρρων ἐκ τῶν μεσογειῶν μερῶν τῆς Λαυρεωτικῆς αἱ ἐκβολάδες καὶ αἱ σκωρίαί. Εἶνε δ' αἱ μὲν ἐκβολάδες τὰ μεταλλεύματα, τὰ ὁποῖα οἱ ἀρχαῖοι ἀπέριπτον ἐκ τῶν ἐξαχθέντων ἐκ τῶν φρεάτων καὶ τῶν στοᾶν μετ' ἄλλων, μετὰ τὴν παραλαβὴν ἐκ τούτων τοῦ πλουσίου ὀρυκτοῦ, αἱ δὲ σκωρίαί τὰ ὑπολείμματα τῶν ἐκκαμινύσεων τῶν ἀρχαίων· ἐξ ἀμφοτέρων δὲ τούτων πολλοὶ σωροὶ

ὑπέστησαν ἐπὶ μεταγενεστέρων χρόνων, καὶ δὴ ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων δευτέραν ἀνακαμίνουσιν. Ὑπολογίζονται δ' αἱ μὲν σκωρίαί τῆς ὅλης Λαυρεωτικῆς εἰς 2 ἑκατομμύρια τόννους, αἱ δ' ἐκβολάδες εἰς 105 ἑκατομμύρια¹.

Αἱ σκωρίαί καὶ αἱ ἐκβολάδες, αἵτινες ἀποτελοῦσι λόφους, ἐφ' ὧν δάση πυκνὰ ἐφύησαν, ἀνασκαπτόμεναι, μετακομίζονται εἰς τὸ πλυντήριο, ἔνθα καθαρίζονται ἀπὸ πάσης περιττῆς ἐπικεκολλημένης ὕλης μὴ μεταλλοῦχος, διαλέγονται, χωρίζονται κατὰ μεγέθη, τρίβονται καὶ αὐθις πλύνονται, ὅπως πᾶσα ἄχρηστος ὕλη ἐκλίπη καὶ ἐναπομείνη πρὸς ἐκκαμίνουσιν μόνον τὸ πλούσιον μετάλλευμα. Ἐνταῦθα ὡσαύτως πλύνονται τὰ ἀποχωριζόμενα ἐκ τῶν ἐκβολῶδων μεταλλοφόρα χῶματα, ἧ τὰ ὡς τοιαῦτα ἀρχικῶς εὐρισκόμενα, ὅπως ἀφαιρέθη καὶ ἐκ τούτων ἡ μὴ μεταλλοφόρος ὕλη, ἧτις καὶ αὐθις ὑποβάλλεται εἰς νέαν πλύσιν. Ὅλα δὲ ταῦτα τὰ χῶματα δι' ὕδατος ἀφθόπου παρασυρόμενα διοχετεύονται εἰς μεγάλους λάκκους, ἔνθα ἀποξηραίνονται μεταποιοῦνται εἰς πλίνθους, ἀναμιγνυόμενα μετ' ἄλλων εὐτήκτων μετάλλων, καὶ οὕτω μεταφέρονται εἰς τὰς καμίνους.

Αἱ ποικίλαι αὗται ἐργασίαι ἴσως τις νομίζῃ ὅτι ἐκτελοῦνται διὰ τῶν χειρῶν· παντάπασι· αἱ ἐργατικαὶ χεῖρες χρησιμεύουσι μόνον ὡς βοηθητικαί. Τὰ πάντα τελοῦνται διὰ τοῦ ἀτμοῦ. Δύο ἀτμομηχαναὶ μεγάλης δυνάμεως λειτουργοῦσιν ἀδιαλείπτως ἡ μὲν ὅπως ἀντλῇ ὕδωρ ἐκ παρακειμένης λίμνης παρὰ τῷ λιμένι Θεορικοῦ, κομίζουσα εἰς τὸ πλυντήριο ἀνά πᾶν λεπτόν 15 κυβικὰ μέτρα, ἡ δὲ εἰς τὸ νὰ κινή πολυάριθμα μηχανήματα, κυρίως δὲ παμμεγέθη κοφινειδῆ κόσκινα, διάφορα κατὰ τε τὸ μέγεθος καὶ τὴν διάμετρον τῶν ὀπῶν, καὶ ἄλλας μηχανὰς λιθοριπτικὰς.

Ἐν τῷ πλυντηρίῳ τὰ κόσκινα καὶ τὰ λοιπὰ μηχανήματα κείνται κλιμακῶδην ἐπὶ κεκλιμένου ἐπιπέδου, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ ἀνώτατον μῆμα προσεγγίζουσι αἱ φορηγίδες ἄμαξαι τοῦ σιδηροδρόμου, αἱ κομίζουσαι τὰς ἐκβολάδας καὶ τὰς σκωρίας. Ὑδρὸς ἀφθονον διοχετεύομενον ὑπὸ πληθύς ὕδραγωγῶν σωλήνων ἐξακοντίζεται βροχηδὸν ἐπὶ τῶν περιστρεφομένων κοσκίων, ἐκπλύνον τὴν ἐν αὐτοῖς ἐκβολάδα, καὶ σκωρίαν· ἐκ τῶν χαινόντων δὲ στομάτων τῶν κοσκίων, οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ διέλθωσι τὰς ὀπὰς μεταλλοῦχοι λίθοι, μεταπίπτουσι ἀλλαχοῦ πεπλυμένοι. Ἐντὸς μικρῶν τετραγώνων λεκανῶν, εἰς τὸν πυθμένα τῶν ὁποίων ὑπάρχει ἐπίπεδον κόσκινον, καθέτως κινούμενον, καθαρίζεται τὸ δεύτερον ἢ εἰς χονδρὴν ἄμμον μεταβληθεῖσα διὰ μηχανῆς σκωρία, ἀπομενόντων τῶν βαρυτέρων μορί-

1. Ἡ Ἑλλὰς ἐξεταζομένη γεωλογικῶς καὶ ὀρυκτολογικῶς ὑπὸ Ἀνδρ. Κορδέλλα.

ων, τῶν καὶ πλουσιωτέρων εἰς τὸν πυθμένα, τῶν δ' ἐλαφροτέρων καὶ μὴ πλουσίαν ἀποσυρομένων ὑπὸ τοῦ ὕδατος.

Ἐν ἄλλῳ τμήματι τοῦ οἰκοδομήματος ὑπάρχουσι μηχαναὶ πρὸς πλύσιν μόνων τῶν ἐν καταστάσει σχεδὸν παιπάλης μεταλλούχων χωμάτων. Ἴνα δώσωμεν ἀμυδρὰν γῆσιν τῶν περιεργωτάτων τούτων μηχανημάτων, ἀπλοποιούμεν τὸν μηχανισμόν. Ἐπὶ μεγάλης ἐπιπέδου ἐπιφανείας κεκαλυμμένης ὑπὸ σιδηροῦ λείου ἐλάσματος καὶ ἐχούσης μικρὰν κλίσιν, ὅση ἀπαιτεῖται πρὸς ῥοήν ὕδατος χυνομένου, πίπτει ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου ἄκρου ὕδωρ, ἀναμειγμένον μετὰ χρώματος μεταλλοῦχου, τόσον ὥστε νὰ καλυφθῇ πᾶσα ἡ ἐπιφάνεια· μετὰ τοῦτο εὐθὺς πίπτει ὕδωρ καθαρὸν δι' ἡρέμου πτώσεως, ὅπερ συμπαρασύρει ἐκ τοῦ χρώματος πᾶσαν ὕλην ἐπιπλέουσαν ἐλαφρὰν, φυτικὴν, μὴ μεταλλούχον, μετὰ τοῦτο ὕδωρ δι' ἰσχυρᾶς πτώσεως, ὅπερ συμπαρασύρει δευτέραν ὕλην μᾶλλον τῆς πρώτης ἐκπλυθείσης βαρυτέραν, τελευταῖον ὕδωρ δι' ἰσχυροτάτης πτώσεως ἀποπλύνον ἐντελῶς τὴν ἐναπομείνουσαν βαρεῖαν ὕλην, καθαρῶς σχεδὸν μεταλλοῦχον καὶ πλουσίαν. Ἄς φαντασθῇ τις ὅτι πᾶσα αὕτη ἡ ἐργασία τελεῖται διὰ μηχανῶν ἀποτελουμένων ἐκ στρογγύλης κωνοειδοῦς καὶ μικρῶν κλίσεων τραπέζης στροφομένης περὶ ἄξονα ἀκίνητον καὶ ἐχούσης περίξ αὐλακας εἰς οὓς ἐκρέει τῶν τριῶν πλύσεων τὸ ὕδωρ μετὰ τοῦ μεταλλοῦχου χρώματος.

Ἡ εἴσοδος εἰς τὸ κτίριον τοῦτο καὶ ἡ λεπτομερὴς τῶν καθ' ἕκαστον ἐρευνα ἀληθῶς ἐκπλήσσει. Ἡ ῥοή τῶν πανταχόθεν ἐξακοντιζομένων ὑδάτων καὶ ῥεόντων ἐκ κρουῶν καὶ αὐλάκων, οἱ στρεφόμενοι τροχοὶ καὶ τὰ κόσκινα μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς κυλιομένων ὀρυκτῶν, ἡ κίνησις ὅλων ἐν γένει τῶν μηχανημάτων, ἀποτελοῦσι φοβερὸν κροτάλισμα καὶ βοήν ἐκκοφῶσαν τὰ ὦτα. Νομίζει τις βλέπων καὶ ἀκούων πάντα τὰ μηχανήματα κινούμενα καὶ βοῶντα, καὶ τελούντα λειτουργίαν ἕκαστον ἰδίαν μετὰ προνοίας ἐμψύχων ὄντων, ὅτι ἡ ἄψυχος ὕλη, ἔλαβε πνεῦμα ζωῆς καὶ ὅτι ἐκφέρει τοὺς πρώτους ἀνάρθρους αὐτῆς φοβεροὺς γογγυσμοὺς, ὡσεὶ ἐξωργισμένη διότι ὁ ἄνθρωπος διατάραξε τὴν ἡρεμίαν τῆς, καὶ ἔδωκεν αὐτῇ κίνησιν μαθηματικὴν.

Ποικίλαι εἶνε ἐν τῷ πλυντηρίῳ καὶ αἱ βοηθητικαὶ ὑπηρεσίαι τῶν ἐργατῶν, ἐνταῦθα ῥίπτουσιν ἐκ τοῦ ἀνωτάτου τμήματος τοῦ πλυντηρίου διὰ δικτυωτοῦ σιδηροῦ πλέγματος, ἐφ' οὗ χύνεται ἄφθονον ὕδωρ, τὴν μεταλλοῦχον ὕλην εἰς τὰ κατώτερα στρώματα, ἐκεῖ παῖδες, ὡσεὶ μικροὶ ὀρυκτογνώσταί, διαλέγουσι τὴν ἐκβολάδα κατὰ εἶδη, ἀλλαχῶ φέρουσιν ἐν κοφίνους χῶμα, περαιτέρω ἐργάζονται εἰς τὸ ξυλουργεῖον καὶ σιδηρουργεῖον τοῦ πλυντηρίου. Ἐν τῇ αὐτῇ δὲ ἐργάται ἄλλοι πληροῦσι διὰ πτύων τὰς φορηγί-

δας τοῦ σιδηροδρόμου ἐκ τοῦ ἐτοίμου πρὸς ἐκκαμίνευσιν ὀρυκτοῦ, ἄλλοι κατασκευάζουσι πλίνθους ἀναμειγνύοντες ἐκβολάδας, ἐν εἶδει μεγαλοκόκκου ἄμμου μετὰ μεταλλοῦχου χρώματος, ἄλλοι ἀνασκάπτουσιν ἀπεξηραμένας δεξαμενάς, ἄλλοι τὰς ξηρανθείσας πλίνθους ὑπὸ τοῦ ἡλίου κτίζουσι κατὰ σωροὺς παραλλήλοχρᾶμους ἐν εἶδει οἰκίσκων. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ ἀδιαλείπτως ἔρχονται καὶ ἀπέρχονται ἀμαξοστοιχίαι φορηγίδων διὰ τῶν σιδηροδρόμων, ὧν εἰς κομίζει τὸ πεπλυμένον μέταλλον εἰς τὰς καμίνους, ὁ ἕτερος δὲ μεταφέρει τὰς ἐκβολάδας ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Λαυρεωτικῆς.

Καὶ αἱ ἐργασίαι τοῦ πλυντηρίου ἐν αἷς, ἐργάζονται 500 ἐργάται, δὲν παύουσιν ἡμέρας καὶ νυκτός, πλὴν Κυριακῆς. Τὴν νύκτα ὅλον τὸ οἰκοδόμημα φωτίζεται διὰ 6 λαμπτήρων ἠλεκτρικοῦ φωτός. Θὰ παρίσταται δ' ἐκεῖ θεθαίως μαγικὸν τὴν νύκτα θέαμα ὑπὸ τὸ ἠλεκτρικὸν φῶς, διὰ τῶν ἀντανεκλάσεων ἐπὶ τῶν μηχανῶν καὶ τῶν καταπιπτότων πανταχόθεν ὑδάτων.

Καθ' ἑκάστην ἐν τῷ πλυντηρίῳ καθαρίζονται 200—250 τόνοιο μεταλλευμάτων ἤτοι περίπου 200,000, ὀνάδες, ἅτινα στέλλονται εἰς τὰς καμίνους· ἐξάγεται δ' ἐκ τούτων μολύβδος 25 τόνων, ἐνέχων μέσον ὄρον ἐν ὄλφ 1500 γραμμάρια ἀργύρου.

Κατὰ τὴν εἰς τὸ πλυντήριον ἐπίσκεψίν μας ὑπῆρξεν εὐτυχεῖς, διότι συνηγήσαμεν ἐκεῖ τὸν διευθυντὴν τούτου Μελέτιον Σταματοπούλον, ὁ ὁποῖος προθύμως πάνυ περιήγαγεν ἡμᾶς εἰς αὐτὸ, καὶ μετὰ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τοῦ ἐμπνέοντος τὴν διευθύνοντα ἐργασίαν, ἦν ἀκριβῶς ἐπίσταται, ἐπέδειξε πάσας τὰς λειτουργίας τῶν μηχανημάτων.

Δ'

Πολίγνη Λαυρείου. — Ἐργάται. — Θέα τῆς πολίγνης.

Ἡ πολίγνη τοῦ Λαυρείου εἶνε ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς παραλίας μικροῦ λιμένος ἐπὶ τῆς θέσεως τῶν Ἐργαστηρίων, ὀνομασίας περιωθεισίας ἐκ τῶν ἀρχαίων χρόνων, ὡς μαρτυρεῖ καὶ ἀρχαία ἐπιγραφή, αὐτόθι εὐρεθείσα, κατὰ τὴν ἐναρξίν τῶν ἐργασιῶν Ὁ λιμὴν τῶν Ἐργαστηρίων παρέχει ἀσφαλῆς καὶ ἀριστον ἀγκυροβόλιον καὶ εἰς μέγιστα πλοῖα, διότι ἔχει ποικίλον βάθος μεταξύ 7 καὶ 47 μέτρων. Παρὰ τῷ μυχῷ τούτου ὑψοῦνται τὰ ἐργαστήρια τῶν καμίνων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρίας τῶν Μεταλλουργείων, καὶ τὸ μηχανουργεῖον αὐτῆς, αὐτόθι δὲ καὶ οἰκίαι τινὲς καλὰὶ ὑπάρχουσιν, ἐν αἷς ἡ τοῦ διευθυντοῦ, ἧτις κατὰ τὸν γάστρον τοῦ Pouzolz κεῖται εἰς πλάτος Β. 37⁰, 42', 45" καὶ εἰς μῆκος Α. 24⁰, 42', 45".

Πρὸς Β. τοῦ ἐργαστηρίου τῶν καμίνων ἐκτείνονται ἐπὶ ἐπιπέδου χώρου οἱ οἰκίαι τῶν ἐργα-

των, και αι λοιπαί οικίαι της πολίχνης, αιτινες επεξετάθησαν μέχρι λόφου τινός προς ανατολάς κειμένου, και διαχωρίζοντος δια της προεκτάσεως αυτού εις την θάλασσαν τον λιμένα Έργαστηρίων από του λιμένος Θορικού. Οδός πλατεία 70 βημάτων, έχουσα διεύθυνσιν από Β. προς Μ. διατεταγμένη υπό άλλων καθέτων μικροτέρων, διαχωρίζει την πολίχνην, χρησιμεύουσα ως το κύριον κέντρον αυτής. Έκατέρωθεν της οδού ταύτης υπάρχουνσι καφενεία πολλά, παντοπωλεία, ξενοδοχεία, μαγειρεία, έμπορικά καταστήματα, τεχνουργεία, όψοπωλεία, κρεοπωλεία κτλ. και έν γένει πάσα ή άγορά, ή χρησιμεύουσα δια τάς καθημερινάς χρείας των έννοικούντων.

Οί κάτοικοι του Λαυρείου υπολογίζονται μέχρι 7 ή 8,000, έν 6,000 έργάται έργάζονται εις μεταλλευτικάς εργασίας· τούτων οί 3000 έν τη Έλληνική, και 3000 έν τη Γαλλική εταιρία. Γυναίκας εργάτιδας, πάσας έν του χωρίου της Κερατέας, μεταχειρίζεται μόνον ή Γαλλική Έταιρία εργαζομένης εις ελαφράς εργασίας.

Ο εργατικός πληθυσμός του Λαυρείου σύγκειται έξ Έλλήνων· αλλά πλην τούτων υπάρχει και αριθμός τις Ιταλών, Ισπανών, Μαυροβούνιων και Τούρκων. Ένταύθα δέ δύναται τις να σπουδάση τον τοπικόν χαρακτήρα των καταγομένων έν διαφόρων μερών της ήπειρωτικής και νησιωτικής Ελλάδος. Πολλοί μετένεγκον ένταύθα και τάς οικογενείας των, ώστε ζώσιν ως έν ταίς ιδίοις αύτων πατρίσιν· έτι δ' εϋθυμούσι και χορεύουσιν υπό τον ήχον των ιδίων μουσικών όργάνων.

Πολυπληθέστεροι έργάται, λαμβανόμενοι κατά τόπους, είνε έν Μήλου, Καρύστου, Λιδωρικίου, Κύμης, Λακωνίας, Χειμαύρας, Μακεδονίας Κρήτης και Ιταλίας. Είνε δέ περιέργον ότι έξαστοι τούτων έχουσι κλίσιν προς ίδιον είδος εργασίας. Έν τοίς μεταλλείοις της Γαλλικής Έταιρίας έν ταίς στοαίς, πλην των Ιταλών μόνον Μήλιοι έργάζονται έν των Έλλήνων ως μεταλευται, και τινες Κρήτες.

Οί Καρύστιοι αποκλειστικώς έργάζονται εις το πύρ και την φλόγα των καμίνων. Οί Λιδωρικιώται προτιμώσι μικρόν ήμερομισθιον και ελαφράς εργασίας, οίον φόρτωσι των φορηγίδων δια πτωκίων, μεταφοράν χωμάτων δια χειραξών κυλιόμενων επί σιδηροτροχιών, κατασκευήν πλίνθων. Ούτοι μένουσιν ένταύθα μόνον τον χειμώνα, το δέ θέρος μεταβαίνουσιν εις τά γεωργικά έργα των. Οί Μακεδόνες μετέρχονται το έπάγγελμα του κτίστου, οί δέ Χειμαριώται το του πιστου φύλακος. Εργώδεις και βαρείας εργασίας, άμειβομένης και δια μεγάλου ήμερομισθίου, αναλαμβάνουσιν οί Κρήτες, οί Μαυροβούνιοι και οί Τούρκοι, και άλλοι τινές έξ άλλων μερών.

Είς τους έργάτας παρέχεται δωρεάν ή οικησις, τά φάρμακα και ή ιατρική θεραπεία. Υποφέρουσι δέ κυρίως οί εργαζόμενοι έν τοίς μεταλλείοις και τοίς καμίνοις, ως έν των αναθυμιάσεων, αιτινες δια του χρόνου προξενούσιν άσθενείας. Έν Λαυρείω υπάρχει προς τούτοις ταμειυτήριον, εις δ καταθέτουσιν ώρισμένον ποσόν έν του ήμερομισθίου των οί έργάται, δι' ού συντηρούνται οί άπορώτεροι, οί παθόντες έν τη εργασία, ή δίδεται εφάπαξ αύτοίς ποσόν χρηματικόν προς συντήρησιν των, μέχρις αναρώσεως ή εϋρέσεως άλλης εργασίας.

Πλην των εργατών και των εμπόρων, οίτινες είνε έν διαφόρων τόπων, έν Λαυρείω οικούσι και οί υπάλληλοι οί διευθύνοντες τάς επιστημονικάς εργασίας, οίτινες έν τη Έλληνική Έταιρία των Μεταλλουργείων είνε πάντες Έλληνες· ήκουσα δέ μετ' έπαίμων μνημονευόμενον το όνομα του διευθυντου Φ. Νέγρη, ως άνδρός επιστήμονος, και δραστηρίου, μεγίστην ώθησιν και προαγωγήν δόντος εις τάς μεταλλευτικάς εργασίας.

Ο θέλων να κατοπτέυση την πολίχνην άφ' ύψηλής σκοπιάς, άρκεί ν' αναβή επί λόφου κειμένου ΒΔΔ. έφ' ού υπάρχει καδς του Αγίου Ανδρέου. Έκ του λόφου τούτου φαίνεσται ή Μακρόννησος, και ή μεταξύ ταύτης και Λαυρείου θάλασσα, ο λιμήν Θορικού, και αι περι αύτον οικίαι και τά εργοστάσια της Γαλλικής Έταιρίας, ο λιμήν των Έργαστηρίων πλήρης πλοίων μικρών και άτμοπλοίων, το στόμιον του όρμου της Γαιδουρόμανδρας. Επί της πεδιάδος έξαπλούται πάσα ή πολίχνη, έν της οποίας έξέχουσι, δεσπόζουσαι πασών των οικιών, αι οικοδομαί των εργαστηρίων των καμίνων μετά των ύψηλών καπνοδόχων, έξρευομένων πυκνά νέφη καπνου προς την φοράν του ανέμου παρασυρόμενα. Έκ του λόφου δέ διακρίνονται και πάσαι αι έν ύπαίθρφ εργασίαι, και βοή αδιάλειπτος έν των καμίνων και του μηχανουργείου, έν των σιδηροδρόμων και των πυλουαρίθμων κάρρων, έν των φωνών των εργατών και των πωλητών άνέρχεται ώσει έν μεγάλης και πολυανθρώπου πόλεως.

Επί του λόφου τούτου ιστάμενος και θεώμενος από του ύψους την πολίχνην και τά περίξ, είπον κατ' έμαυτον ένταύθα, έν τοίς άργυρείοις τούτοις, εργάζοντο το πάλοι μυριάδες άνδραπόδων δια τους ελευθέρους πολίτας των Αθηνών, διανεμομένους την έν των άργυρείων πρόσδοδον· αλλά πρό πάντων ανεπόλησα εις την μνήμην το γεγονόςδς ότι άνήρ μέγας, ού δ δήμος Φρέαροι έκείτο εκεί που έν τη Μεσογαία, ο Θεμιστοκλής, προνοών ότι ή έν Μαραθώνι ήττα των βαρβάρων είνε αρχή μειζώνων άγώνων, έρριψε το βλέμμα του εις τάς προσόδους του Λαυρείου, και πρώτος έτόλμησε παρελθών εις τον δήμον να προτείνη ν' αφήσσει την διανομήν αύτών, και να κα-

τασκευάσωσιν 100 τριήρεις, δεξιότατα παραπέσας τὸν δῆμον, ὅτι πρόκειται περὶ πολέμου πρὸς τοὺς Αἰγινήτας, ὧν δυσμενῶς οἱ Ἀθηναῖοι ἔβλεπον τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροχὴν, καὶ οὐχὶ περὶ Δαρείου καὶ Περσῶν, οἵτινες, μακρὰν ὄντες, οὐδὲν ἐνέπνεον δέος εἰς τοὺς πολίτας, τοὺς σκεπτομένους περὶ τοῦ παρόντος. Αἱ δὲ 100 ἐκείναι τριήρεις εἶνε αἱ πρὸς τὸν Ξέρξην ναυμαχίησασαι.

Τοιαῦτα ἀναλογιζόμενος, ἤκουσα τὸ ὄρολογιον σημαῖνον μεσημβρίαν. Ἴσως ἔπρεπε συνεχίζων μικρὸν ἔτι τὰς ἀναμνήσεις μου, νὰ παραβῶ, ὡς πρὸς τὰ τοῦ Λαυρείου, τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους χρόνους, ἐν οἷς διὰ τῶν προσόδων τοῦ Λαυρείου, ἐσώθη ἡ Ἑλληνικὴ ἐλευθερία πρὸς τοὺς σημερινούς καὶ νὰ λήξω εἰς ἓν οἰονόηποτε συμπέρασμα, ἀλλ' ὁ στόμαχός μου μοὶ ἀνήγγελλεν ὅτι αἱ ἱστορικαὶ σκέψεις δὲν ἦσαν ἱκαναὶ πρὸς καθησύχασιν αὐτοῦ, καὶ ὅτι καιρὸς ἦτο ν' ἀφίσω τὰ ἱστορικὰ συμπεράσματα εἰς ἀρμοδιώτερον χρόνον, ἢ νὰ ἐγκαταλίπω εἰς τὰς κρίσεις τῶν ἀναγνωστῶν, ἂν ἤθελον δημοσιεύσει τι περὶ Λαυρείου.

Ε'

Σιδηρόδρομος Καμαρίζης.—Ἐπίδρασις τοῦ καπνοῦ τῶν καμίνων ἐπὶ τῆς φυτείας.—Φρέαρ Σερπιέρη.—Τηλέφωνον.

Μετὰ μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, μετέβην διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς Καμαρίζαν, ἐπιβάντες ἐπὶ τῆς τελευταίας τῶν συρομένων φορτηγίδων.

Ὁ σιδηρόδρομος ἐν Λαυρείῳ ἐθεωρήθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὰ μάλιστα ἀναγκαῖος, ἔνεκα τῶν ἀποστάσεων, εἰς ἃς εὐρίσκοντο αἱ ἐκβολάδες καὶ σκωρίαι. Δέγεται δὲ ὅτι ὁ σιδηρόδρομος οὗτος, μήκους 12 χιλιομέτρων, καὶ πλάτους 1 μέτρου, εἶνε ἐν τῶν τελειότερων ἔργων τοῦ εἶδους τούτου, ὡς ἐκ τῆς ἀνωμάλου καταστάσεως τοῦ ἐδάφους, ἐφ' οὗ ἐγαράχθη, καὶ τῆς μεγάλης αὐτοῦ κλίσεως, οὐσης 30 μέτρων κατὰ χιλιόμετρον.

Ἡ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου τούτου πορεία εἶνε τερπνὴ, διότι ἡ ὁδὸς διέρχεται τὰς μεσορείας ὑψηλῶν λόφων, κυματοειδῶς ἐκτεινομένων, καὶ κεκαλυμμένων ὑπὸ πεύκων καὶ πρίνων· ἀδιαλείπτως νέαι γραμμαὶ λόφων καὶ ὑψωμάτων παρέρχονται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἀνερχομένου, ἐνῶ πρὸς τὴν ἐπιχωμάτωσιν τῆς ὁδοῦ ὑπόκεινται βῆθα βεῦματα, ἅτινα ἡ γραμμὴ διαπερᾷ ἐπὶ γεφυρῶν, ἢ κάμπυται πρὸς τοὺς μυχοῦς. Αἱ μικραὶ ἀκτίνες, ἃς σχηματίζουσιν αἱ κάμπυλαι, πολλαχοῦ δίδουσιν εἰς τὴν ἀμαξοστοιχίαν σχῆμα, τόσον κυκλικόν, ὥστε ὁ ἐν τῇ τελευταίᾳ φορτηγίδι εὐρισκόμενος βλέπει ἐνώπιόν του τὴν σύρουσαν ἀτμομηχανὴν προβάλλουσαν διὰ τῶν δένδρων, ἢ ἀποκρυπτομένην εἰς τὴν ἀντίθετον πλευρὰν λόφου. Πρὸ τῆς Καμαρίζης ὁ σιδηρόδρομος διέρχεται σύριγγα σκοτεινοτάτην

300 μέτρων, εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν ἐκ ταύτης ἔξοδον ὑπάρχει ἡ θέσις αὕτη, ἔνθα ἄλλου εἶδους μεταλλευτικαὶ ἐργασίαι, καὶ οἰκοδομήματα, καὶ κάμινοι προκαλοῦσι τὴν προσοχὴν τοῦ θεατοῦ, καὶ διαγείρουσι τὴν περιεργίαν του.

Ἡ ἄνοδος εἰς Καμαρίζαν γίνεται διὰ ταχύτητος μικρᾶς, ὡς ἐκ τῆς ἀνωφρεσίας τῆς ὁδοῦ, ἢ κἀθοδος δὲ τελεῖται ἄνευ μηχανῆς. Ἀρκεῖ ἐκ τοῦ ἀνωτάτου σημείου ὄθησις μικρὰ τῆς ἀμαξοστοιχίας, ἵνα μεταδώσῃ αὐτῇ ταχύτατον δρόμον πρὸς τὰ κάτω, προλαμβάνουμένης τῆς ἐκτροχιάσεως παρὰ τὰς καμπύλας διὰ τῆς τροχόπεδης, ἣν ἔχει ἐκάστη φορτηγίς. Ἐνεκα δὲ τῆς κλίσεως ἢ κἀθοδος γίνεται ταχύτερον τῆς ἀνόδου.

Πολλάκις ὅταν αἱ φορτηγίδες ἀμαξίαι εἶνε πολλαί, καὶ καλῶς πεπληρωμέναι, κατὰ τὴν κἀθοδον τίθεται ἡ ἀτμομηχανὴ πρὸ αὐτῶν, οὐχὶ ὅπως σύρη, ἀλλὰ μᾶλλον ὅπως μετριάξῃ διὰ τοῦ βάρους τῆς, ὡς ἀντίρροπος δύναμις, τὴν ταχίαν αὐτῶν καὶ ὀρηκτικὴν πρὸς τὸ κάτω φορὰν. Ἦδη γίνονται ἐπιχωματώσεις πρὸς στρώσιν νέων γραμμῶν, χρησίμων ὅπως συνδέσασιν ἕτερα μέρη, ἔνθα ὑπάρχουσι μεταλλεύματα. Ὡσαύτως κατασκευάζει σιδηρόδρομον ὁμοιον καὶ ἡ Γαλλικὴ ἐταιρία, πρὸς μεταφορὰν τῶν ὀρυκτῶν εἰς τὸ ἴδιον αὐτῆς πλυντήριον καὶ τὰς καμίνους, αἵτινες κείνται πρὸς τὸν λιμένα Θεορικῶν.

Πλὴν δὲ τῶν σιδηρῶν ὁδῶν ὑπάρχουσι σήμερον ἐν τῇ Λαυρεωτικῇ πολλῶν χιλιομέτρων ἀμαξίτοι ὁδοὶ ὑπηρετικαὶ ἀμφοτέρων τῶν μεταλλουργικῶν ἐταιριῶν, ἐφ' ὧν ἀδιαλείπτως φέρονται φορτηγὰ κάρρα, κατὰ μακρὰς σειρὰς, ἀνερχόμενα κενὰ καὶ κατερχόμενα πλήρη μεταλλούχων ὀρυκτῶν, καὶ χωμάτων.

Οὕτω δὲ ἡ Λαυρεωτικὴ, ἢ μόνον εἰς ποιμένας βατὴ πρὸ εἰκάδος ἐτῶν, καὶ εἰς λύκους καὶ ἀλώπεκας, σήμερον διασχίζεται ὑπὸ σιδηροδρόμων καὶ ἀμαξιτῶν ὁδῶν, ἐνέχει σχεδὸν πόλιν, καὶ ἀκμάζουσαν μεταλλευτικὴν βιομηχανίαν. Εἰς τοὺς ὀρυμούς καὶ τὰ δάση αὐτῆς, τὰ καλύψαντα ὑπὲρ τὰς δύο χιλιστρίδας τοὺς λόφους τῶν σκωριῶν καὶ τῶν ἐκβολάδων, εἰσέδυσεν ἡ σιαπάνη καὶ τὸ πύον, καὶ διεχύθη ὁ μέλας καπνὸς τῆς καμίνου τοῦ μεταλλευτοῦ. Ἦδη τὰ δάση τέμνονται, καὶ δένδρα μέγιστα γηραιὰ ἐκρίζουονται, ὅπως ἀνασκαφῇ ἡ ὑπὸ τῶν ριζῶν αὐτῶν καλυπτομένη ἐκβολὰς, ἣν, ὡσεὶ ἐκ προνοίας, συνεχράτησαν ἐκεῖ ἐπὶ αἰῶνας. Αἱ ἀρμονικαὶ κλιτύες τῶν λόφων διατέμνονται χάριν τῶν ὁδῶν, ἀλλοιοῦνται αἱ φυσικαὶ γραμμαὶ διὰ τῶν προσχώσεων, καὶ ἀνατρέπονται διὰ τῶν μεταλλομαστῶσεων.

Αὐτὴ ἡ ποιητικὴ ἐρημία τῶν τόπων ἐξέλιπεν. Ὅταν τὸ πρῶτον ὁ σιδηρόδρομος ἐνεφανίσθη ἐλισσόμενος περὶ τοὺς λόφους, ὡς γιγαντιαῖος ἔρπετος δράκων, καὶ ἠντήχησε τοῦ συρμοῦ αὐτοῦ ὁ κρότος, καὶ ὁ ὄξυς συριγμὸς, καὶ ἐξεχύθη ἐκ

των μυκτῆρων του μέλας καπνός ἐν μέσῳ τῶν βαθέων φαράγγων καὶ πυκνῶν δρυμῶν τῆς Λαυρωτικῆς, ἔντρομοι αἱ Δρυάδες καὶ αἱ Νηρηίδες ἐγερθεῖσαι ἀπεσύρθησαν. Ὁ μεταλλουργός εἰσβαλὼν αὐτόθι μετὰ τῆς ταχύτητος τοῦ ἀτμοῦ ἐφυγάδευσε τὰ ἐνδιακτώμενα ἀνενοχλήτως ἄγρια ζῶα, οἱ λύκοι καὶ αἱ ἀλώπεκες ἐτράπησαν εἰς φυγήν, οἱ ὄφεις ἐκρύβησαν εἰς τὰς φωλεάς, καὶ οἱ δειλοὶ λαγωοὶ ἐζήτησαν ἀλλαγῶν νομῆν.

Ὁ δηλητηριώδης καπνὸς τῶν καμίνων φερόμενος ὑπὸ τοῦ ἀνέμου εἰς ἀπόστασιν πολλῶν χιλιόμετρων, καὶ καταπίπτων εἰς παιπάλην ἐπὶ τῆς γῆς, ἐδηλητηρίασε τὴν ζῶην τῆς φύσεως, ἐθανάτωσε τὰ ἔντομα, ἐμάρανε καὶ ἐξήρανε τὸ χόρτον, καὶ τὰ ἄνθη τοῦ ἀγροῦ, ἀπεδίωξε τὰ ποίμνια καὶ τὰ πτηνὰ, φεύγοντα ἀτμόσφαιραν πλήρη λιγνύος καὶ ἀτμῶν ἀρσενικοῦ. Ἡ φιλόπονος καὶ φιλανθῆς μέλισσα δὲν περιπίπτεται πλέον ἐπὶ τῆς πλουσίας εἰς εὐώδη ἄνθη Μακροννήσου, ἐπὶ τῆς Λαυρωτικῆς, καὶ ἐπὶ τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς οἰνοφόρου καὶ βλανοφόρου Κέας. Ὁ ποιμὴν ἀπέσυρε τὸ ποίμνιόν του, μὴ εὐρίσκων χόρτον. Τὰ χλοερὰ πεῦκα τῶν παρὰ ταῖς καμίνους λόφων ἔχουσι χλωμὸν τὸ χρῶμα, καὶ καχεκτικὴν τὴν βλάστησιν. Ὁ εὐώδης θυμὸς, ὁ τάπης οὗτος τῶν ὀρέων, τὸ ὀρίγανον, ἡ φλασκομηλέα, ἡ πεύκη, ὁ πρίνος, ἡ μύρτος δὲν διαχέουσιν ἄφθονον τὸ ἡδὺ καὶ τερπνὸν ἄρωμα, οὐδὲ περιπίπτεται ἐπ' αὐτῶν ἐσμὸς βομβῶν μελισσῶν, οὐδ' ἡ ἐλαφρὰ πολύχρους ψυχὴ. Ἡ ποιητικὴ ἔκφρασις τῶν τόπων ἐναπέμεινε εἰς τοὺς ἐλαφροὺς κυματισμοὺς τῶν λόφων, εἰς τὰς διαγραφὰς τῶν παραλίων, καὶ εἰς τὰς ἀναμνήσεις τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, ἃς προκαλοῦσι τὰ περιωθέντα ἀρχαῖα ὄνοματα, καὶ τὸ γεραρὸν λείψανόν τοῦ ναοῦ τῆς Σουινιάδος Ἀθηνᾶς.

Εἰς τὴν θέσιν Καμαρίζα ὑπάρχει τὸ φρέαρ Σερπιέρη τῆς Γαλλικῆς ἐταιρίας, βάθους 125 μέτρων, ἀνορυθθὲν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, ὧν τὰς μεταλλευτικὰς ὑπογείους ἐργασίας ἐξηκολούθησεν ἡ πρώτη ἐν Λαυρείῳ ἐταιρεία. Ἐνταῦθα ὑπάρχουσιν ὑπάλληλοι πολλοὶ τῆς Γαλλικῆς ἐταιρίας, οἰκήματα τῶν μεταλλευτῶν, κάμινοι πρὸς φούξιν τοῦ γαληνίτου καὶ καφνεῖά τινα.

Ἐκ τοῦ φρέατος τούτου διὰ μηχανισμοῦ, κινουμένου δι' ἀτμομηχανῆς, ἀνέρχονται καὶ κατέρχονται ἐναλλάξ παραπλευρῶς κἀδοὶ μεγάλοι σιδηροὶ πλήρεις ὀρυκτοῦ, οὓς τροχοφόρους ὄντας ἐφαρμόζουσιν οἱ ἐργάται εὐθὺς ἐπὶ σιδηροτροχιῶν καὶ μεταφέρουσιν ἀλλαγῶν, θέτοντες ἀμέσως τοὺς κενούς. Ἐκ τοῦ βάθους τοῦ φρέατος ἄρχονται ὑπόγειοι στοαὶ, διήκουσαι εἰς μεγάλας ἀποστάσεις, ἔνθα ἐργάζονται ἀνὰ 6 ὥρας ὑπὸ τὸ ἀμυδρὸν φῶς λυχνιῶν ἑκατοντάδες πολλαὶ ἐργατῶν, καὶ ἀριθμὸς τις ἐλάχιστος ὑποζυγίων.

Ἡ ὥρα καθ' ἣν ἐφθάσαμεν ἐκεῖ δὲν ἦτο κατ' ἀλλήλους ὕπως καταβῶμεν διὰ τοῦ φρέατος εἰς

τὰς στοὰς χάριν περιεργίας, διότι ἔπρεπε νὰ διαταράξωμεν τὴν τακτικὴν ἐργασίαν πολλῶν ἐργατῶν. Διὸ καὶ προσκαιρῶς, κατελίπομεν τὴν περὶ καταβάσεως σκέψιν, ἐπιφυλαχθέντες ἄλλοτε νὰ καταβῶμεν εἰς τὰ βάθη ἐκεῖνα τῆς γῆς, ἵνα ἴδωμεν τί ἐκεῖ τελεῖται, καὶ ὁποῖαν ὄψιν παρουσιάζουσιν οἱ ταρατώδεις ἐκεῖνοι λαβύρινθοι, οὓς ὁ ἄνθρωπος ἀνώριξεν, ὅπως ἐξερευνησῆ τὰ σπλάγχνα τῆς γῆς, πρὸς ἀνέυρεσιν τοῦ πολυτίμου μετάλλου.

Περιεργαζόμενος τοὺς παρὰ τὸ φρέαρ ἐργαζόμενους, ἐπεθύμησα, ἀλλ' ἡ ἐπιθυμία μου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκπληρωθῆ, νὰ ἴδω, καὶ χαιρετίσω τὸν μεταλλουργὸν ἐκεῖνον, ὅστις πρῶτος κατέβη εἰς τὸ ἀρχαῖον φρέαρ καὶ πρῶτος διέτρεξε τὰς στοὰς, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους δὲν ἠντήχησε κρότος ἀνθρωπίνων βημάτων. Θὰ ἦτο, ἐσκέφθην, πράξις ἀξία τῆς πρώτης ἐκείνης στιγμῆς, καθ' ἣν μεταλλεῦται τῶν νεωτέρων χρόνων ἐλάμβανον γνῶσιν τῶν μεταλλευτικῶν ἐργασιῶν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἂν ἀνηρτᾶτό που ἐν Λαυρείῳ, ὑπὸ δοκίμου ζωγράφου γεγραμμένη, εἰκὼν τοῦ μεταλλευτοῦ τούτου, ἔχοντος λυχνίαν ἀνὰ χεῖρας, καὶ ἀναζητοῦντος ἐν τῷ σκότει τῶν στοῶν τὰ ἔγχη τῶν μεταλλευτικῶν ἐργασιῶν τῆς ἀρχαιότητος.

Ἐκ τῆς Καμαρίζης ἐπιβάντες ἐπὶ φορτηγίδος μεμονωμένης, ἦν ὤθησαν ἐλαφρῶς ἐκ τῆς ἀφετηρίας, κατήλθομεν διὰ μεγίστης ταχύτητος μεθ' ἐνὸς ὀδηγοῦ στρέφοντος τὴν τροχοπέδην περὶ τὰς καμπὰς τῆς ὁδοῦ, εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ μηχανικοῦ τῶν σιδηροδρόμων.

Εἶχον ἥδη φθάσει εἰς τὸ τέρμα τῆς ἐκδρομῆς μου· καίτοι δὲ ἡ ἐσπέρα ἦτο προκεχωρηκυῖα, ἐζήτησα ὡς τελευταίαν χάριν νὰ λάβω γνῶσιν τοῦ τηλεφώνου, τοῦ συνδέοντος τὴν Καμαρίζαν μετὰ τοῦ Λαυρείου, καὶ προθυμότερα μοὶ παρεχωρήθη.

Πιέσας ἐλατήριον δι' οὗ κρούεται κώδων ἐν τῷ γραφεῖῳ Καμαρίζης, ἔθεσα ἐπὶ τῶν ὄτων τὰ διὰ σύρματος συνδεδεμένα πρὸς τὴν ὄλην ἐπὶ τραπέζης ἠλεκτρικὴν συσκευὴν δύο ἀκουστικὰ ξύλα. Μετ' ὀλίγα δευτερόλεπτα φωνὴ καθαρὰ, ὥστε ἐξερχομένη ἐκ τοῦ παρακειμένου δωματίου, ἐπληξε τὰ ὄτά μου.

— Διατάξατε. Εἶμαι παρὼν.

— Δὲν ἔχω νὰ διατάξω τι· ἀλλ' αὐτὴν τὴν στιγμὴν φθάσας ἐκ Καμαρίζης, ἐπεθύμουν νὰ λάβω γνῶσιν τῆς λειτουργίας τοῦ τηλεφώνου. Ἀκούετε εὐκρινῶς ὅ,τι λέγω;

— Εὐκρινέστατα. Εἶνε ὄντως θαυμασία ἐφευρεσις· διακρίνεται ἔτι καὶ ὁ τόνος τῆς φωνῆς τοῦ ὁμιλοῦντος. Διακρίνω τὴν φωνήν σας. Ἐξακολουθήσατε.

— Εὐχαριστῶ· δὲν θέλω νὰ σᾶς ἀπασχολήσω ἀπὸ ἄλλας ἐργασίας. Ἡ ἐπίσκεψίς μου ἐνταῦθα

μοὶ ἀφῆκεν ἀρίστας ἐντυπώσεις, ὡς ἐπισφραγίζει ἤδη καὶ ἡ γνώσις, ἣν τὸ πρῶτον λαμβάνω, τῆς λειτουργίας τῆς ἐφευρέσεως ταύτης δαιμονίου ἀνδρός. Σὰς εὐχαριστῶ διὰ τὸν κόπον, ὃν ἐλάβατε. Χαίρετε.

— Τίποτε, τίποτε, κανένα κόπον. Ἡ ἐπίσκεψίς σας πολὺ μᾶς εὐχαρίστησεν. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ τηλεφώνου δὲν προὔξενησαν εἰς ὑμᾶς ἐντύπωσιν καὶ αἱ νεώτεροι ἐφευρέσεις τῶν δοκτολόγων καὶ χημικῶν, οἵτινες κατώρθωσαν ἐκ τῶν ἀπορριμμάτων τῶν μετάλλων, ἅτινα οἱ ἀρχαῖοι ἀπέριπτον ὡς ἄχρηστα, νὰ ἐξάγῃ ἔτι μόλυβδον καὶ ἄργυρον, ἀποφέροντα μέγα κέρδος ;

— Καὶ τοῦτο βεβαίως, περὶ τὸ ὅποιον ἀσχολεῖται ἡ Ἑλληνικὴ Ἐταιρία τῶν Μεταλλουργείων. Ἀλλὰ οἱ λόγοί σας ἀνακαλοῦσιν εἰς τὴν μνήμην μου γεγονὸς ἀτυχές.

— Ποῖον ;

— Ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Ἐταιρία ἐκκαμινεύει τὰ ἀπορρίμματα τῶν ἀρχαίων, ἡ δὲ Γαλλικὴ τὸ παρθενικὸν μέταλλον, ἐξάγουσα ἐκ τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς.

— Τί ἐννοεῖτε, τοῦτο λέγοντες ;

— Ὅτι ἡ μὲν ἔχει τὸ κέλυσος, ἡ δὲ τὴν ψίχα τοῦ καρύου.

— Πάντοτε μὲ τὴν καρυδόφλουδα μένει ὁ ἀμβλυωπῶν πρὸς τὸ φῶς τῆς ἐπιστήμης. Ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων κατὰ μέρος, καὶ τῶν ἐθνῶν θὰ νικᾷ πάντοτε ὁ νοήμων, ὁ ἐπιστήμων, ὁ ῥωμαλαῖος, ὁ ἄργυρνος, ὁ δραστήριος. Πρὸς τί λοιπὸν τὸ παράπονον ;

— Ἄπαγε δὲν παραπονοῦμαι. Ἀλλὰ δὲν μοὶ λέγετε, παρακαλῶ, ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ δὲν δύναται τάχα νὰ νικήσῃ καὶ ὁ ἐξηπλωμένος ὑπὸ τὴν ἀμφιλαφῆ σκιάν τοῦ Παρθενῶνος, καὶ ἐπὶ τῶν δαφνῶν τῆς δόξης τῶν πατέρων του ;

— Χὰ, χὰ, χὰ ! Ἀκούετε τοὺς γέλωτας διὰ τοῦ τηλεφώνου ;

— Τοὺς ἀκούω εὐκρινῶς, διότι ἔχουν τόνον καὶ ἤχον. Ἀλλὰ τὰ δάκρυα διὰ τοῦ τηλεφώνου δὲν διακρίνονται.

— Κάλλιον νὰ μὴ εὐρεθῇ διὰ αὐτὰ μηχανήμα, μεταδίδον τὴν γνώσιν τῆς ὑπάρξεώς των.

— Διατί ;

— Διότι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ δακρύνοντες εἶνε οἱ ὑπολειπόμενοι ἐν τῷ ἀγῶνι. Γνωρίζετε δὲ ὅτι τοὺς ἐν τοῖς ἀγῶσιν ὑπολειπομένους οὐ στεφανοῦσιν.

— Ἀλλὰ δὲν ἀπνηθήσατε εἰς τὴν ἐρώτησίν μου ;

— Ἀμέσως. Ὁ ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς Ἀκροπόλεως καθήμενος, καὶ ἐπὶ τῆς δάφνης τῶν πατέρων του ἐρειδόμενος δὲν θὰ νικήσῃ εἰμὴ μόνον ὅταν ταύτης ἀπομακρυνθῇ, ἀρκούμενος νὰ καθάρῃ τὸ ἔδαφος ἐφ' οὗ πίπτει, ὡς ἱερὸν καὶ ἀρχαῖον, τὴν δὲ δάφνην τῶν πατέρων του ἀναρτήσῃ εἰς τὸ ἐθνικὸν μουσεῖον, ἢ ἐγκλείσῃ μεταξὺ τῶν φύλλων τῆς πατρίδος ἱστορίας.

— Καὶ ὕστερον ;

— Ὑστερον νὰ ζητήσῃ νὰ εἰσέλθῃ ἐν ζήλω καὶ ἐνθουσιασμῷ νεοφωτίστου εἰς τὸν μέγαν ναὸν τῆς ἐπιστήμης, κυρίως δὲ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, καὶ μαθηματικῶν, ὅπως γνωρίσῃ ἑαυτὸν καὶ τὴν γῆν τῆς πατρίδος του, καὶ εἰς τὰς ὑπαρχούσας δάφνας τῶν πατέρων του προσθέσῃ τὰς ἰδίας αὐτοῦ.

Μόνον ὅταν ἡ πατρίς ἡμῶν ἀποκτήσῃ τοιούτους ἐπιστήμονας, ἀξίους τοῦ ὀνόματος θὰ δυνηθῇ νὰ συναγωνισθῇ ἐν τῷ κοινῷ ἀγῶνι τῶν ἐθνῶν, καὶ ν' ἀσφαλίσῃ ἑαυτῇ, ἀν οὐχὶ νίκην, τοῦλάχιστον ὑπαρξίν, πληροῦσαν τοὺς ὄρους πεπολιτισμένου ἔθνους.

— Οἱ νομικοὶ, οἱ ἱατροὶ, οἱ φιλόλογοι δὲν ἀρκοῦσιν ;

— Ὅλοι αἱ ἐπιστήμαι εἶνε ἀναγκαῖαι, ἀλλὰ πρέπει νὰ πρυτανεύωσιν αἱ φυσικαί.

— Δὲν μοὶ λέγετε, παρακαλῶ, εὐκρινέστερον καὶ ἀπλούστερον τί ἐπαγγέλλονται, τί διδάσκουσιν οἱ μύσται τῶν ἐπιστημῶν τούτων ;

— Πολλὰ καὶ ποικίλα. Αὐτοὶ ἀνακαλύπτουσιν εἰς τὰ βάθη τῆς γῆς τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον, αὐτοὶ διατιτρώσιν ὄρη καὶ διορύσσουσιν ἰσθμοὺς, αὐτοὶ χαράσσουν ὁδοὺς, γεφυροῦσι ποταμοὺς, ὀρύσσουσι διώρυγας, αὐτοὶ μετρώσι τὰ βάθη τῶν θαλασσῶν, καὶ τὰς ἀποστάσεις τῶν οὐρανίων σωμαμάτων, αὐτοὶ ἐρευνῶσι τὴν φύσιν τῶν ζώων, τῶν φυτῶν, καὶ τῶν δοκτῶν, αὐτοὶ ἀνατέμνουσι τὸν ἄνθρωπον, καὶ μελετῶσι τὰ φαινόμενα τῆς ὀργανικῆς καὶ ἀνοργάνου φύσεως, αὐτοὶ εὐρύνουσι κοίτας ποταμῶν, στρώνουσι σιδηρᾶς ὁδοὺς, διασχίζουσι πελάγη, ἐρευνῶσι τοὺς πόλους καὶ τὰς ἐρήμους τῶν ἠπείρων τῆς γῆς, αὐτοὶ πληροῦσι βιομηχανικῶν καταστημάτων τὰς πόλεις, ἀνοίγουσι πηγὰς πλουτισμοῦ, καὶ παραδίδουσι πρὸς τὰς χρεῖας τῶν ἀνθρώπων τὸν ἤλεκτρισμὸν, τὸν μαγνητισμὸν, τὴν θερμότητα, τὸ φῶς, τὰς δυνάμεις πάσας τῆς φύσεως, καὶ τὰς ἰδιότητες τῶν σωμάτων, αὐτοὶ ὑψοῦσι φάρους, αὐτοὶ διὰ τοῦ τηλεσκοπίου καὶ μικροσκοπίου, ἅτινα ἐφεύρον, ἐρευνῶσι τὸ ἀχανές τοῦ στερεώματος, καὶ καθιστῶσιν ὁρατὴν τὴν ἀόρατον ἀνθρωπίνους ὀφθαλμοῖς ζῶν καὶ κίνησιν τῆς φύσεως, αὐτοὶ συντέμνουσι τὰς ἀποστάσεις καὶ τὸν χρόνον, αὐτοὶ μεταβάλλουσι πυθμένας τελημάτων καὶ λιμνῶν εἰς εὐφορα καὶ χλοερὰ πεδία, καὶ ὄρη ὑψηλὰ εἰς πυθμένας θαλασσῶν, αὐτοὶ . . .

— Ἀρκεῖ, ἀρκεῖ ἡ ἀπαειθήμησις τῶν ἀγαθῶν διδασμάτων. Οἱ ἐνθουσιώδεις λόγοί σας ὑπὲρ τῶν ἐπιστημῶν τούτων, βέβησαντες εἰς τὰ ὠτά μου πλήρεις ἤλεκτρισμοῦ διὰ τοῦ σύρματος, ἐκλόνησαν τὴν πίστιν μου αἰσθάνομαι τὸ γόνυ καμπτόμενον. Ἀλλὰ πῶς νὰ ν' ἀπαρνηθῶ τὰς πεποιθήσεις μου, μεθ' ὧν ἐζυμώθη ἐξ ἀπαλῶν ἐνύχων ; Πῶς νὰ λησμονήσω τὴν Σαλαμίνα καὶ τὰς Πλαταιάς, τὴν πολιτικὴν, τὸν θόρυβον τῶν βου-

λευτικῶν ἐκλογῶν, ἅτινα τέως ἐθεώρουν ὡς τὰ μόνα περὶ ἃ ὁ Ἑλληὴν πολίτης πρέπει ν' ἀσχολεῖται· πῶς νὰ ἐγκαταλίπω τόσας ποιητικὰς σκέψεις, καὶ νὰ ριφθῶ εἰς ἀγκάλας ἐπιστήμης, ἐχούσης τυλώδεις τὰς χεῖρας, καὶ ἐρρυτιδωμένον, καὶ πλήρες οὐλῶν τὸ πρόσωπον καὶ τὰς χεῖρας ἐκ τοῦ κόπου τῆς ἐργασίας, καὶ τῶν πειραμάτων; Βίπατέ μοι, τοῦλάχιστον, τελευταῖον πῶς νομίζετε ὅτι εἶνε δυνατὸν νὰ ἐκριζωθῶσι πεπαλαιωμένοι προλήψεις περὶ ἐπιστήμης, καὶ τρόπου παρ' ἡμῖν διδασκαλίας, οὐδὲν πραγματικὸν διδασκούμεσης;

— Δὲν νομίζετε ὅτι δι' εὖ φρονούντας ἀρκεῖ νὰ ἐκριζωσῆ τὰς προλήψεις ταύτας ἢ ἀνάμνησις τοῦ ἐν Λαυρεῖῳ παθήματος; Χαίρετε.

Ἐν Ἀθήναις, 15 Ὀκτωβρίου 1882. Α. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ.

Ο ΔΡΑΚΟΣ

Διήγημα.

Α'.

Πάντοτε θὰ ἐνθυμοῦμαι τὸ τεταραγμένον ἦθος τοῦ ἐξαδέλφου μου Παύλου τὴν πρώτην ἡμέραν, καθ' ἣν συνήνητσα αὐτὸν μετὰ τὴν ἀποτυχίαν του κατὰ τὰς ἀπολυτηρίους ἐξετάσεις. Ἡμὴν μόνῃ ἐντὸς τῆς αἰθούσης, κεντῶσα χειροτέχνημά τι· ὤθησεν ἐλαφρῶς τὴν θύραν καὶ, μολοντί ἐγίνωσκεν ὅτι εὐρισκόμην εἰς τὴν οἰκίαν, ἐφάνη ἐκπεπληγμένος καὶ μοι εἶπε:

— Μπᾶ! ἐδῶ εἶσαι;

— Καθὼς βλέπεις... ἀπήνητσα.

Ἐπειδὴ δὲ ἀνέλαθον τὸ ἐργόχειρόν μου χωρὶς νὰ προσθέσω τι ἄλλο, ἐπλησίασε πρὸς τὴν ἔδραν μου καὶ μοι εἶπε μετὰ φωνῆς ὑποκώφου, προαγγελλοῦσης θύελλαν στεναγμῶν.

— Τὸ ξεύρεις... τὸ ξεύρεις... ἀπερρ...

Δὲν ἐπρόφθασε νὰ τελειώσῃ, διότι ἐγερεῖσα βιαίως ἐκ τῆς ἔδρας μου τῷ ἐκλείσα τὸ στόμα δι' ἐνός ἀσπασμοῦ, ἀμφοτέρω δὲ ἐναγκαλισθέντες ἀλλήλους, ἤρχισαμεν νὰ χέωμεν δάκρυα ἀπαρηγόρητα κρουνηδόν.

Ὁ καῦμένος ὁ Παῦλος! ν' ἀπορριφθῆ! Οἶμοι! τὸ ἐγίνωσκον τῷ ὄντι ὅτι ὁ ἀσπλαγχνος τῶν καθηγητῶν σύλλογος τῷ ἠρνήθη τὸ ἀπολυτήριον, ὑπὲρ οὗ τοσάκις προσσυχθήην ἐπὶ τρεῖς μῆνας, ἀναζητούσα καθ' ἐκάστην ἐσπέραν νέον τινὰ ἄγιον ἔχοντα ὡς εἰδικὸν ἐπάγγελμα τοῦ προστατεύειν τοὺς ἀσθενεστεροὺς τῶν ἐξεταζομένων.

Ἐθρηνήσαμεν ἐπὶ τινὰς στιγμὰς ἐν σιγῇ· ἂν μίαν λέξιν προσεφέρε τις ἐξ ἡμῶν, ὁ θρηῆός μας θὰ ἦτο ἀτελεύτητος. Ὅτε ἐλύσαμεν τὸν ἐναγκαλισμόν, ἐσήκωσα ἐκ τοῦ ἐδάφους τὸ πεσόν ἐργόχειρόν μου, ἐφ' οὗ εἶχον ἀποτυπωθῆ οἱ χονδροὶ τῶν ὑπαδημάτων τοῦ Παύλου ἦλοι, καὶ ἐκάθησα ἐκ νέου ὅπως ἀκροασθῶ τὴν διήγησιν τῶν δεινο-

παθημάτων τοῦ φιλτάτου μου ἐξαδέλφου. Τί δράμα, θεέ μου! τί δράμα φρικτόν! πόσαι ὀδυνηραὶ περιπέτειαί διὰ τὴν καρδίαν μιᾶς ἐξαδέλφου, ἥτις εἶχε χαρίσει ἀνοήτως ὅλην τὴν τὴν συμπάθειαν πρὸς ἕνα τελειόφοιτον τοῦ γυμνασίου! Ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη τὴν συγκινητικὴν ἀφήγησιν τοῦ Παύλου καὶ νομίζω ὅτι τὸν βλέπω μετὰ τὴν στολὴν ξεκουμβωμένην, μετὰ τὸ πιλίκιον εἰς τὴν χεῖρα, χειρονομούντα ἐν τῷ μέσῳ τῆς μικρᾶς αἰθούσης, τόσον ἡσύχου καὶ τόσον αὐστηρᾶς τὴν θέαν, ἕνεκα τῶν ἐν αὐτῇ εἰκότων τῶν προγόνων μετὰ τὴν ἐπιπεπασμένην κεφαλὴν των. Οἶμοι! ἐλάχιστον ἐλείψεν ὅπως ὁ ἀγαπητός μου Παῦλος ἐπανέλθῃ νικητής, μετὰ τὴν κεφαλὴν ἀπαστραπτουσαν ἐκ τῆς φωτεινῆς στεφάνης τοῦ προβιβασθέντος. Ἐν τέταρτον βαθμοῦ, κάτι τι ὀλιγώτερον μάλιστα, διότι ὡς ἐνθυμοῦμαι, ὁ ἐξαδέλφος μου κατεβίβαζε μέχρι τοῦ ἀπειροστοῦ τὸν ἀσήμαντον κόκκον τῆς ἄμμου, οὗ ἕνεκα κατέερευσεν ἅπαν τὸ κτίριον. Ἄν καὶ εἶχα πολλοὺς λόγους νὰ μὴ πιστεύσω τὰς κλασματικὰς ὑποδιαίρεισις τοῦ ἐξαδέλφου μου, ἐν τούτοις συνεμερίσθην τὴν ἀγαθήν τῆν τοι, τόσον πειστικῆ καὶ βιαία ἦτο ἡ εὐγλωττία του. Βεβαίως τὸ Λύκειον τοῦ Ποατιέ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἰδρύσεώς του πολλὰς εἶχεν ἀκούσει κατάρως· ἀλλ' ἀμφιβάλω ἂν ἄλλος τις κατηρέσθη αὐτὸ τόσον ἐνθέρμως. Ἐβαστος τῶν καθηγητῶν ἔσχε τὴν σειράν του· εἰς ἕκαστον ἔλαχεν ἀνά ἕνα ἐπίθετον, ὁμολογῶ δὲ ὅτι τὸ λεξιλόγιον τοῦ Παύλου μοι ἐφάνη κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἀνεξαντλήτως πλούσιον, τοῦθ' ὅπερ δὲν ἀνέμενον ἐκ τῆς συνήθως πτωχῆς αὐτοῦ φαντασίας. Ἄλλ' ἡ ὄργη αὐτοῦ μοι προῦξένησε τρόπον, ὅτε ἦλθεν ἡ σειρά τοῦ γέρω Ζακὲ, τοῦ καθηγητοῦ, ὅστις τὸν ἐφιλοδώρησε μετὰ τὸ τέταρτον τοῦ βαθμοῦ.

Ἄπαντῶσιν ἐνίοτε ἐπὶ τῶν ἐδωλίων τῶν κακουργιοδικειῶν ὄντα ἀποτρόπαια, ἐκ πλάνης τῆς φύσεως πλασθέντα διὰ τὸ κακόν, καρδίαι πεπωρωμένοι, ὧν τὴν εὐδαιμονίαν ἀποτελοῦσι τὰ δάκρυα τῶν ἄλλων, σκληρότητες ἀκόρεστοι εὐφραίνονται ἐκ τῶν κραυγῶν καὶ τῆς ῥοδίνης σαρκὸς τῶν παιδίων. Τοιοῦτος ἦτο καὶ ὁ κ. Ζακὲ, καθηγητῆς τῆς λατινικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας τοῦ Ποατιέ. Ναὶ μὲν ὁ κ. Ζακὲ ἐδημοσίευσεν ἀξιόλογα ἔργα περὶ τῆς κατασκευῆς τῶν παξίμαδιων ἐν Πομπητᾶ κατὰ τὸ 79 μ. Χ. ἔπραξεν ὅμως τοῦτο ἕνα ἐφελκυστικὰ τὴν εὐνοίαν τοῦ ὑπουργείου, καὶ διορισθῆ καθηγητῆς εἰς τὸ Λύκειον, διὰ νὰ δύναται εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους νὰ εὐωχῆται ῥοκανίζων τρυφεροῦς καὶ εὐχόμενος μαθητὰς κατὰ τὰς ἐξετάσεις. Ἐνεκα τῆς παροιμιώδους ταύτης σκληρότητός του ἀπεκαλεῖτο ὁ δράκος· τὸ ἐγίνωσκεν, ἀλλὰ περιφρονῶν τὴν εὐκολοδημοτικότητα ὁ κ. Ζακὲ ἐδέχετο ἀταράχως τὰς ἀρὰς τοῦ πληθους καὶ ἐξηκολούθει θύων τὰς ἐκατόμβας αὐτοῦ ἀνευ ἐπιδείξεως ἢ ὄργης, μετὰ